

PAPER DETAILS

TITLE: TÜRKİYE'NİN ARNAVUTLUK POLİTİKASI

AUTHORS: Sena ABSARILIOGLU

PAGES: 19-30

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2836973>

TÜRKİYE’NİN ARNAVUTLUK POLİTİKASI*

Sena ABSARILIOĞLU**

ÖZ

Bu çalışma Türkiye'nin Arnavutluk'ta yürüttüğü dış politika faaliyetlerini ele almaktadır. Söz konusu bağlam çerçevesinde ilk olarak Türkiye'nin Arnavutluk'ta yürüttüğü politika stratejisi kurumların ve kuruluşların 2016-2022 yılları arasındaki faaliyetlerine ulaşmak adına idari raporlar ve internet kaynaklı haberler başta olmak üzere görsel ve yazılı kaynaklar kullanılarak analiz edilerek anlaşılmaya çalışılmış ve buradan hareketle Türkiye'nin Arnavutluk politikasının ne olması gerektiği, dikkat edilmesi gereken noktalar ve Arnavutluk'un heterodoks gruplarından biri olan Bektaşilerin bu politikadaki öneminin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda yapılan saha çalışması da göz önünde alınarak yorumlanmıştır. Çalışmada Balkan ülkeleri içerisinde Arnavutluk'un seçilmesi sebebi, tarihte Osmanlı İmparatorluğu ile yoğun ilişkileri olmasından dolayı ve Türkiye'nin komşularla sıfır sorun politikasıyla başlayan iş birliklerinin artış göstermesidir.

Çalışma ışığında Türkiye Cumhuriyeti'nin Arnavutluk politikalarına yön veren önemli aktörlerin faaliyetlerinin ve etkinliklerinin toplum üzerinde etkili olduğu görülmekte iken Bektaş grubu üzerine bir faaliyeti sürdürülmemesi nedeniyle etkili ve belirleyici olmadığı görülmüştür. Bu noktada Türkiye'nin diplomasi faaliyetlerini yürüten aktörlerin Arnavutluk'ta Türkiye'nin daha itibar kazanması ve ülkeler arası demokratik ilişkilerini geliştirmesi adına eğitim, din hizmetleri, yardım çalışmaları gibi diplomasi faaliyetlerine ülke içinde bulunan başta Bektaş grubu olmak üzere çeşitli gruplara, farklı etnik kimliklere ve kültürel çeşitliliğe göre kapsayıcı ve bütüncüleyici şekilde çalışmalar yapmasının ihtiyaç dahilinde olduğu ve mevcut politikaların güncellenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arnavutluk, Türkiye, Politika, Bektaşilik Bektaş.

ALBANIA POLICY OF TURKEY

ABSTRACT

This study deals with the foreign policy activities of Turkey in Albania. Within the framework of this context, firstly, Turkey's policy strategy in Albania was analyzed by using visual and written sources, especially administrative reports and internet-based news, in order to reach the activities of institutions and organizations between the years 2016-2022. It is aimed to reveal what the Albanian policy should be, the points to be considered and the importance of the Bektashis, one of the heterodox groups of Albania, in these policies. In this context, the field study has been interpreted taking into account. The reason why Albania was chosen among the Balkan countries in the study is that it has intense relations with the Ottoman Empire in the past and the increase in cooperation that started with the zero problem policy of Turkey with its neighbors.

In the light of the study, it has been seen that the activities and activities of the important actors that shape the Albanian policies of the Republic of Turkey are effective on the society, but it is not effective and decisive due to the lack of an activity on the Bektashi group. At this point, the actors carrying out Turkey's diplomacy activities, in order for Turkey to gain more

* Bu çalışma Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SYL-2022-2287 nolu ve "Türkiye'nin Arnavutluk'ta Uyguladığı Kültür Politikası ve Bektaşiler" başlıklı Yüksek Lisans Tez Projesi kapsamında desteklenmiştir.

** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, senaabsr@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-1615-5627

prestige in Albania and to develop its democratic relations between countries, provide diplomacy activities such as education, religious services, aid works to various groups, especially the Bektashi group, different ethnic identities and It has been concluded that it is necessary to carry out studies in an inclusive and integrative way according to cultural diversity and that current policies should be updated.

Keywords: Albania, Turkey, Policy, Bektashism, Bektashi.

Giriş

Her millet kendi devlet inşasında tarihsel birikiminden hareketle hayata geçireceği kültür politikasını belirler. Kültür politikası devletleri birbirinden farklı konumdaki diğer devletlere karşı güçlendiren, farklılaştıran, üstünlük sağlayan özelliklerin belirlenmesinin ve uygulanmasının bir girişimi olarak da adlandırılabilir. Belirlenen politikanın ülke içerisinde bulunan kültürel zenginlik olarak adlandıracağımız dil, inanç, eğitim, bilim, sanat, müzik, edebiyat, spor, yemek gibi tarih içinde insanoğlu tarafından yaratılan yaşam biçimini yansıtan birçok faaliyeti, geleneği ve değerleri içine alması da hedeflenir. Dolayısıyla kültür politikası bir sosyal olguyu, olayı veya fikri etkileyen tüm faktörler ele alınarak çok yönlü bir planlamanın sonucudur. Ülkenin siyasi hedefleri doğrultusunda belirlenen politik hedefler içe dönük uygulamalar olduğu kadar da dışa dönük uygulamalarla kendini farklı toplumlara, gruplara tanıtmaya, beğendirmeye amacını da taşır.

Türkiye Cumhuriyeti açısından bu durum tarihsel ve demografik öğelerle beslenen jeopolitik ve jeostratejik bir unsurdur. Osmanlı İmparatorluğu'nun bakiyeleri ve Türk ve kültürü açısından etki alanı noktasında özellikle Balkanlar, geçmişten beri Türkiye açısından önem taşıyan bir coğrafya olmuştur. Osmanlı Devleti'nin bu coğrafyada uzun dönem hâkimiyet sürmesi nedeniyle Türk milleti ile Balkan halkları arasında ortak bir kültür bulunmaktadır. Uzun yıllar boyunca askeri ve ekonomik açıdan güçlü olan Osmanlı Devleti, Balkanlar'ı ve diğer coğrafyaları sadece bu gücüyle değil, Osmanlı hoşgörüsüyle de etkilemiştir. Osmanlı Devleti döneminde Balkan coğrafyasına hâkim olan hoşgörü anlayışı Balkan halkları ile güçlü bir tarihi zemin oluşmasını beraberinde getirmiş ve bugüne uzanan samimi ilişkilerin temelini sağlamlaştırmıştır (Uğuz ve Saygılı, 2018: 144,149). Osmanlı Devleti'nin son bulmasıyla Balkan coğrafyası Türkiye'nin dış politikasını aktif yürüttüğü bölgelerden biri olmuştur. 1990'larda Yugoslavya'nın dağılmasıyla Türkiye kendini dolaylı yoldan etkileyen gelişmelerin, istikrarsızlıkların, uyuşmazlıkların ortadan kaldırılması ve iş birliği sağlanması için bölgede devletlerle yakın ilişkiler kurarak aktif ve çözümleyici bir dış politika rolü üstlenmiştir.

Bu çerçevede Türkiye'nin yeni koşullar doğrultusunda yürüttüğü politika uluslararası ilişkilerde yaşanan değişimler devletlerin kendi politikalarını diğer devletlere kabul ettirmek için sert güç unsurları yanında yumuşak güç unsurlarına yönelmelerini de gerekli kılmıştır. Türkiye de doğal bir nüfuz alanı olarak Balkanlar'da sahip olmuş olduğu yumuşak güç unsurlarını etkili bir şekilde kullanmaya özen göstermiştir. Türkiye'nin Balkanların bütün devletleriyle ilişkileri güçlendirme gayretinde olması ve bunu yaparken bölgede yaşayan halklarında hüsnü kabulünü sağlaması, Türk dış politikasının başarılı olduğunun bir kanıtıdır. Türkiye'nin mevcut Balkan

politikası bölgede yerleşik olan Osmanlı bakiyesi Türk ve Müslüman toplumların yaşam alanını genişletmektedir. (Koç,2016:148).

Türkiye ve Arnavutluk Kültürel İlişkiler

Tarihte pek çok farklı imparatorluk tarafından yönetilen Balkanlar, farklı etnik topluluklara ev sahipliği yaparak kozmopolit bir kültür yapısına sahip olmuştur. Balkanlardaki bu kozmopolit yapıya Türkler de dahil olarak ortak bir coğrafya, tarih, maddi ve manevi unsurlarla yerini sağlamlaştırmış fakat Balkan savaşlarının getirdiği siyasi ve etnik parçalanmalar Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasından ayrılmasına sebebiyet vererek ortak tarihin geçmişte kalması ile sonuçlanmıştır. İleriki dönemlerde kurulan Türkiye Cumhuriyeti yeni bir diplomasi belirleyerek 1990'ların başına kadar içe dönük ve güvenliğin ön plana çıktığı korumacı, bekle ve gör politikasıyla hareket etmiştir.

Türkiye'nin aktif bir dış politikaya geçmesiyle yumuşak güç unsurları daha kurumsal bir halde kullanılmaya başlanarak Balkanlar'dan Orta Asya'ya kadar faaliyetler göstermiştir. Ortak bir coğrafya, paylaşılan tarih ve sosyo-kültürel unsurlar nedeniyle Balkanlar, Türkiye için vazgeçilmez bir bölgedir. Güvenlik ve ekonomik açıdan Türkiye'yi doğrudan etkileyen Balkan coğrafyasıyla ilişkiler bölge dinamiklerinin belirleyici faktörlerinden biridir. Bir yandan Balkanlarla mevcut ortak tarihi-kültürel unsurlar, öte yandan Türkiye içinde yaşayan Balkan kökenli vatandaşlar göz önüne alındığında Türkiye'nin Balkan ülkelerine olan ilgisi sadece bir gereklilik değil aynı zamanda (tarihi) bir sorumluluktur. Bu çerçevede Balkan ülkelerindeki tüm etnik kimliklerin ve kültürel unsurların varlıklarını sürdürmesinin sağlanması da Türkiye açısından büyük önem arz etmektedir (Bekar, 2019: 3065-3066). Bu bağlamda Türkiye ilişkilerini geliştirdiği ülkelere yönelik kültürel alanda destek sağlaması ilişkileri iyi bir düzeyde yürütebilecek seviyede kalmasına sebep olmuştur.

Bugün için Arnavutluk Türkiye'nin Balkan politikasında önemli bir yere sahiptir. Özellikle Arnavutlukta kalıcı ve istikrarlı olmak için, bölge ve ülke düzeyinde kültürel birçok projeye, faaliyete imza atılmıştır. Türkiye'nin Arnavutluk ile sürdürdüğü ilişkiler incelendiğinde siyasî ve kültürel geçmişinin dikkat çekici bir öneminin ve öncelikli alanının olduğu gözlemlenmektedir. Arnavutluk için ise Türkiye bulunduğu konum itibarıyla yarımada güvenilir destekçidir. ¹

Türkiye, özellikle başta Arnavutluk olmak üzere tüm Balkan ülkelerinde ortak geçmişten gelen tarihi, kültürü ve sanatı tanıtmak için birçok etkinlik düzenlemekte ve uluslararası düzeyde faaliyet imza atmıştır. Türkiye bu bağlar ve kurduğu ilişkiler neticesinde kültür politikası çerçevesinde Balkanlara ve Arnavutluk'a yönelik faaliyetlerini Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türkiye Maarif Vakfı (TMV) güçlü bir şekilde sürdürmektedir. Bunların dışında Diyanet İşleri Başkanlığı, Kızılay (Kızılay) ve TRT bu konumda önemli misyona sahiptir. Ayrıca bölgede kurulmuş sivil toplum kuruluşlarının kültür politikalarının yürütülmesine katkı sağladığı bilinmektedir. Balkanlarda ve Arnavutluk'ta kültür politikasını yöneten

¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hasan ÜNAL, Balkanlarda Geniş Arnavut Meselesi ve Türkiye, Avrasya Dosyası, Ankara, 1998

aktörlerin sayısının ve faaliyetlerinin her geçen gün artması Türkiye'nin dış politikadaki mevcut gücünün arttığını göstergesidir.

Türkiye, 2007 yılında Yunus Emre Enstitüsü adıyla Türk dilini ve Türk kültürünü yaşatan bir merkez kurmuştur ve bu kurum bugün Türkiye dışında en büyük dil merkezi hâline gelmiştir. İlk şubelerinden birinin açıldığı Arnavutluk Tiran'da Türk kültürünü tanıtmaya yönelik faaliyetler sürdürmektedir. Bu kapsamda son yıllarda yapılan çalışmalarda Tiran'da "Türkiye Günleri" etkinliğinin ikincisini düzenlenmiştir. Türkiye'den pek çok belediyenin de katılım gösterdiği etkinlikte Türk kültürü, sanatı, müziği ve gastronomisinin tanıtımı yapılmıştır (YEE,2018:71). UNESCO Dünya Mirası Listesinde birinci yılını doldurarak dünyada önerilen yerler arasında hatta en yeni olması bakımından bu yerlerin listesinde ilk sırada yer alan ve birçok yönden "tarihin sıfır noktası" olma özelliği taşıyan Göbeklitepe tüm dünyada olduğu gibi Arnavutluk-İşkodra'da da tanıtılmıştır (YEE,2020:97). Yunus Emre ilahileri İşkodra'da müzikseverlerin ilgisine sunulmuş. "Dil Söyler, Kulak Dinler; Kalp Söyler, Kâinat Dinler." etkinliğinde Yunus Emre'nin bestelenen eserleri sema gösterileri eşliğinde Adem Tay'ın yorumu ile sahnelenmiştir (YEE,2018: 44). Bu örneklerle beraber kompozisyon yarışmaları, film etkinlikleri, söyleşiler, spor müsabakaları, yemek organizasyonları edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Tiran Büyükelçiliğinde Türk kültürünün tanıtılmasında önemli rol oynamaktadır. İki ülke arasındaki kültürel etkinliklerin artmasıyla beraber "Türkiye'nin Renkleri" adı altında Türk kültürünü tanıtmaya yönelik etkinlik düzenlenmiştir (KTB,2022). Edebiyattan tiyatroya, gastronomiden halk müziğine, sinemadan çocuk oyunlarına kadar bir dizi etkinlik gerçekleştirilmiştir.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından Arnavutluk Genç Akademisi programı düzenlenmektedir. 2018 yılında İşkodra'da düzenlenen mevcut programa Arnavutluk'ta farklı üniversite ve bölümlerden seçilen 30 öğrencinin katılımcı olarak yer almıştır. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı internet sitesinde verilen bilgiye göre, Türkiye ve Arnavutluk'tan konuşmacıların yer alacağı programda tarih, kültür ve medeniyet alanlarında seminerler verilecek ve daha sonra öğrencilerin katılımıyla İstanbul, Çanakkale ve Bursa şehirlerine yönelik bir gezi programı organize edilmiştir (YTB,2022). Böylece katılımcıların Türkiye ve Arnavutluk arasındaki ortak tarihi ve kültürel zenginliği tanıtarak Türkiye'nin uluslararası varlığını kalıcı bir şekilde desteklemekte ve büyük devlet imajını yaymaktadır. Yapılan faaliyetlerin kültür politikası çerçevesinde uluslararası düzeyde kültürüne sahip çıkma işlevine de sahiptir.

Arnavutluk'ta kültürel faaliyetlerin yoğun olarak sürdürülmesinin temel nedenleri Türkiye'nin bölgeye karşı dini, tarihi ve en önemlisi de iki ülke arasındaki ülke profillerinin sahip oldukları kültürel değerlerin birbirine yakın olmasıdır. Türkiye'nin faaliyet yapmasındaki ortak nokta ülkeler arasındaki halkların sağlıklı bir şekilde karşılıklı iletişim geliştirerek toplumları yakından tanıma ve kaynaştırma çabasıdır.

Türkiye'nin genel hatlarıyla ve kısıtlı örnekler ile bahsedilen kültür ve sanat faaliyetleri Türkiye'nin farklı milletlere Türk kültürünün yaratıcılığını temsil eden şarkıların, sinema filmlerinin, halk danslarının tanıtımı yer almaktadır. Bunlar ile beraber Türk kültür günlerinin, seminerlerin, konferansların, resim sergilerinin

düzenlenmesi ile Arnavutluk'taki tarihi bağların kuvvetlenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda özellikle TİKA Osmanlı Devleti'nden kalma kültürel miras olarak nitelendirdiğimiz camilerin restorasyonunda önem vermekte ve bunun için ülkelerin resmi kurumları ile iş birliği oluşturmaktadır.

Öncelikle Türkiye'nin tarihi izlerindeki Arnavutluk ile arasındaki tarihi bağlantı derecesiyle oluşan olumsuz önyargının kırılarak farklı toplumsal gruplarla iletişimini geliştirerek Balkanlarda ve farklı coğrafyalarda var olmayı hedeflediği açıktır. Türk kültürünün taşıyıcısı olarak tarihten günümüze gelen kültürel niteliklerin yansıtılmaya çalışıldığı kültür faaliyetler farklı ülkeler bir bütünleşme peşindedir. Türkiye'nin Arnavutluk'ta kültür ve sanatını destekleme ve bilinirliğini artırma faaliyetleri iki taraflı etkileşimin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Arnavutluk'ta yapılan bu kültürel faaliyetler neticesinde Türkiye dünyanın farklı ülkelerindeki kimliğini şekillendirerek kimliğinin doğru tanınması ve tanımlanan bu kimlikle kültür faktörünün askeri, siyasi ve ekonomik alanlardaki gücüne katkı sağlayan hedeflerden biridir.

Türkiye'nin toplumsal kimliğinde yürüttüğü kültürel ve sanatsal programlar Türkiye'nin farklı arenalardaki politik ve siyasi temelinde kilit rol oynamaktadır. Özellikle kültürel faaliyetler kapsamında değerlendirebilecek Türkçe öğretiminin ve Türk kültürünün yaygınlaşması ile Türkiye'nin Türk temelli ideolojisinin yayılmasına da olanak sağlayan yumuşak güç politikasıdır. Kültür politikasındaki, temel amacına bakıldığında Balkan coğrafyasında yaşanabilecek siyasi karışıktan doğabilecek ve Türkiye'yi doğrudan etkileyebilecek savaş tehdidini önlemek öne çıkan nedenlerden biridir. Türkiye yaptığı kültürel faaliyetleri çeşitli coğrafyalardaki barış iletişiminin sağlanmasını ve istikrarını devam etmesini ve ileride karşılaşacağı karmaşık sorunların çözümü kolaylaştıracak bir araç niteliğinde ele almaktadır.

Öncelikle Türkiye'nin tarihi izlerindeki Arnavutluk ile arasındaki tarihi bağlantı derecesiyle oluşan olumsuz önyargının kırılarak farklı toplumsal gruplarla iletişimini geliştirerek Balkanlarda ve farklı coğrafyalarda var olmayı hedeflediği açıktır. Arnavutluk niteliğinde yapılan faaliyetler çalışma kapsamında incelendiğinde kültürel faaliyetlerin daha çok geleneksel sanatlar ile sınırlı kalmış, bugün Türkiye'de var olan modern sanatların ve modern sanatlarla harmanlanmış geleneksel sanatların bu faaliyetlere dahil edilerek daha farklı kesimler de Türk kültürünün geniş nitelikli, çağdaş sanatlara uygun olduğu da tanıtılmalıdır. Öte yandan Türkiye'nin kültürel faaliyet dinamiğindeki yapıyla her iki ülkeyi arasında farklı biçim ve düzeylerde etkileyerek Türkiye'nin heterojen olarak değerlendirilebilecek kültür politikasının homojen bir yapıyla entegre edilmesine yol açılabileceği ön görülebilmektedir.

Eğitim Politikası

Eğitim, kültürü, bilgiyi ve tecrübeleri farklı ülkelere, farklı milletlere tanıtmada büyük bir pay sahibidir. Eğitim programları ile ülkeler, ülkelerini cazibe merkezi haline getirerek, gelecekte karar verme sürecinde aktif rol oynayabilecek kişileri etkilemeye çalışmaktadırlar. Eğitim alanında gerçekleştirilen çalışmalar, kamu diplomasisi kapsamında kültürlerin tanıtılmasına, ortak değerlerin oluşturulmasına ve sivil diyalogun gelişmesine katkı sağlamaktadır (Erzen, 2014: 129-130) Eğitim, kamu diplomasisi etkinliklerinin kesişim alanlarından biridir. Birçok ülke eğitim sahasındaki

faaliyetleri kamu diplomasisi aracı olarak etkin bir şekilde kullanmaktadır (Yılmaz, 2017) Eğitim politikasının uluslararası alanda ulusal kârları teşvik etmek için etkili bir yumuşak güç aracı olduğunu söylemek yanlış olmaz (Nye, 2004:24).

Eğitim kurumları ve hükümetler eğitim diplomasisi faaliyetlerini uluslararası eğitime katkı sağlayan bir faaliyet olarak düzenlemektedirler. Eğitim diplomasi i) Yumuşak gücün önemli bir uygulama alanı olması, ii) Araştırma, bilim, kültür ve dil gibi birçok kamu diplomasi faaliyetini içermesi, iii) Uluslararası öğrencileri ülkeye çekmesi ve ülkelerde tutması, iv) Eğitim kurumlarının uluslararasılaşma sürecine katkı sağlaması bakımından hem ülkeler hem de eğitim kurumları/kuruluşları açısından önemlidir (Vaxevanidou, 2018: 62). Özellikle güç sahibi ülkeler geliştirdikleri çeşitli eğitim politikaları ve eğitim kurumlarıyla diğer ülkeleri etkilemek adına ülkelerini cazip bir hâle getirmektedirler. Uluslararası eğitim faaliyetleri, ortak değerlerin, ortak kültürün oluşmasında büyük önem taşımaktadır. Eğitim faaliyetleri çerçevesinde öğrenciler değişim programlarından faydalanmakta ve çeşitli burslar ile diğer ülkelerdeki üniversitelerde eğitim görmektedirler. Akademisyenler de uluslararası konferanslara ve seminerlere katılmakta ve uluslararası yayınlar yapmaktadırlar (Karadağ, 2016: 96). Türkiye’de bu çerçevede yumuşak güç kapsamında eğitim politikasını ülke dışında sürdürürken Türk dili tanıtmak ve öğretmek, sertifikalı eğitim programları sunmak, üniversite eğitimi için eğitim bursları vermek gibi eğitim faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

Arnavutluk ve Türkiye arasında özellikle eğitimin iş birliği politik açıdan olumlu yansımaktadır. Bu doğrultuda 1992’de Büyük Öğrenci Projesi ile başlayan daha sonra Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından devam ettirilen programda öğrencilere Türkiye burslusu olarak eğitim imkânı sunulmaktadır. Yükseköğretim Bilgi Yönetimi Sistemi İstatistiğine göre; 2020-2021 dönemi itibari ile Türkiye’de farklı düzeylerde eğitim gören Arnavut kökenli öğrencilerin sayısı 1065’tir (YÖK, 2022).

Türkiye’nin Arnavutluk’taki eğitim alanında faaliyetlerini yürüten kurumlarının ilgi alanlarına göre incelendiğinde, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı’nın Tiran’daki koordinatörlüğünün daha çok uzmanların eğitimi, uygulamalı stajlar, tecrübe paylaşımı faaliyetleri sürdüğü görülmüştür. Bu faaliyetlere örnek olarak; “Yerel Yönetimlerin Su, Atık Su ve Sulama Sistemleri Yönetimi isimli eğitim”, “Tecrübe Paylaşım Programı”, “Türkiye – Savaş Muhabirliği Eğitimi”, “Türkiye – Enerji Muhabirliği Eğitimi”, “Arnavutluk Sağlık Personeline Eğitim”, “Uluslararası Polis Eğitimi”, “Spor Güvenliği uygulama Eğitim Kursu”, “Organize Suçlara Mücadale İstihbaratı Kursu”, “Arnavutluk Uzman Değişim Programı” gösterilebilir.

Bugün Türkiye’nin Arnavutluk’ta eğitim faaliyetlerini kurumsal düzeyde Türkiye Maarif Vakfı Okulları² sürdürmektedir. Bu doğrultuda Arnavutluk’ta University of New

² Türkiye Maarif Vakfı, kültür ve medeniyet etkileşimini "ortak iyi"ye ulaştıracak bir yol olarak gören Türkiye'nin uluslararası eğitimde dünyaya açılan kapısıdır. 17.06.2016 tarihli 6721 sayılı kanun ile kurulan Türkiye Maarif Vakfı, yurt dışında Türkiye Cumhuriyeti adına Milli Eğitim Bakanlığı dışında doğrudan eğitim kurumu açma yetkisine sahip tek kuruluştur. Kâr amacı gütmeyen, kamu yararına çalışan bir vakıf olan Türkiye Maarif Vakfı, her ülkede okul öncesinden yükseköğretime eğitimin her aşamasında etkin faaliyet yürütmek amacıyla kurulmuştur (Türkiye Maarif Vakfı, 2022).

York Tirana, New York High School, New York Basic Education, IMSA Elbasan, and IMS Farm Kindergarten isimli farklı düzeyde eğitim veren 5 kurumu vardır ve öğrenci sayısı günden güne artmaktadır.

Yunus Emre Enstitüsü³nün ise daha çok Türk dilinin eğitimi alanında aktif rol oynadığı görülmektedir. Bugün 63'ten fazla merkezi bulunan Yunus Emre Enstitüsünün 2 tane merkezi de Arnavutluk'un başkenti olan Tiran'da ve İşkodra bulunmaktadır. Tiran'da 2009 yılında ve İşkodra'da 2012 yılında kurulmuştur. Ayrıca 2009 yılında faaliyetlerine başlayan Yunus Emre Enstitülerinin yurtdışında açtığı ikinci merkezin Arnavutluk'ta olması Balkanlar'da önemli bir aktör olarak kabul görüldüğünün bir göstergesidir. Açılışından itibaren Türkçe dil öğretimi, Türkçe yaz okulları, eğitimler, kurslar çok sayıda etkinlikler düzenlemektedir. Bu faaliyetlere örnek olarak; "Yurt Dışında Düzenlenen Eğitimci Eğitimi", "Tiran Fotoğrafçılık Kursu", "Osmanlıca Yaz Okulu", "İşkodra Sanat Kursları", "Tiran Meslek Edinme Kursları", "1. Medya Akademisi" gösterilebilir. Bunlar dışında Türkçe'nin üniversite düzeyinde seçmeli ders olarak verilmesi kapsamında "Benim Tercihim Türkçe" faaliyetleri sürdürülmektedir. Arnavutluk'ta Tiran ve İşkodra olmak üzere 6 okulda toplam 718 öğrenci seçmeli ders olarak Türkçe dersi almaktadır.

Türkiye'nin Arnavutluk'taki eğitim politika uygulamaları sadece belirli düzeyde kalmayarak gerek TRT, Diyanet İşleri Başkanlığı, Kızılay gibi aktörlerin kurumsal açıdan destekleriyle yürütülmektedir.

Ekonomik ve Sosyal Destek Politikaları

Balkan ülkelerine yönelik Türk dış yardımlarının temelini bölgede yaşayan tüm insanların ihtiyaçlarının karşılanması ve bölgede barış ve istikrarın sağlanması hedefi oluşturmaktadır. Bölgeyle sahip olunan ortak tarihi geçmiş, Türkiye Cumhuriyeti'ne ayrı bir sorumluluk yüklemekte ve bölgede kronikleşen sorunların çözülmesi için harekete geçmeyi mecbur kılmaktadır. Balkan ülkelerinde gerçekleştirilen projeler, hem devlet kurumlarının hem de sivil toplumun kuvvetlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu noktada, Türk dış yardımlarının bölgenin gelişimini hedeflediğinin altı çizilmelidir. Balkan ülkelerine sağlanan yardımlarda ekonomik, ticari veya askeri çıkar elde etmek gibi bir motivasyon bulunmamaktadır ki bu özellik, geleneksel donörlere izin verilmeyen bölgelerde bile Türk yardım kurumlarının kolaylıkla sahaya erişim sağlamasının önünü açmaktadır (Keyman ve Sazak, 2014:10).

Türkiye'nin dış ekonomik yardımları, iki ana başlık üzerinde ele alınmaktadır. İlk olarak Türkiye ve diğer partnerler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesini amaçlanarak ve ağırlıklı olarak alıcı ülkenin sürdürülebilir kalkınmasının desteklenmesine yönelik uygulamalar TİKA tarafından icra edilmiştir. İkinci olarak da acil insani yardımlar yer almaktadır ki Afet ve Acil Durum Yöntemi Başkanlığı (AFAD) başta olmak üzere Kızılay, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB) ve Diyanet İşleri

³ Yunus Emre Vakfı; Türkiye'yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye'nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini arttırıp dostluğunu geliştirmek amacıyla 05.05.2007 tarihli ve 5653 sayılı kanunla kurulmuş bir kamu vakfıdır (Yunus Emre Enstitüsü, 2022).

Bakanlığı gibi kamu kurumları tarafından pek çok yardım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir (Aslan, 2016: 88-89)

Özellikle Arnavutluk'ta kalkınma yardım faaliyetlerini başkent Tiran'da bir ofisi bulunan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından icra edilmektedir. Arnavutluk, 2020 TİKA kalkınma yardım raporlarına göre iki taraflı resmî kalkınma yardımlarından en çok yararlanan 2. Ülkedir (TİKA,2020). Türkiye'nin Arnavutluk'a yaptığı yardımlar altyapı, sağlık, eğitim, insanî yardım olarak kendini göstermektedir. Arnavutluk'a yapılan resmî kalkınma yardımlarının büyük bir kısmını proje ve programlara destek ve teknik işbirliği oluşturmaktadır.

Bu kapsamda 2016 yılında Arnavutluk Dışişleri Bakanlığı Teknik Altyapısının Yenilenmesi Projesi Arnavutluk Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan personel tarafından elektronik olarak kaydedilen bilgilerin daha etkin ve verimli bir şekilde depolanıp kullanılabilmesi ve gelişmiş ülke diplomatik temsilcilikleriyle aynı kalitede hizmet verilmesine imkan sağlaması amacıyla Bakanlığın eskimiş network ve cihazları yenilenerek bilişim alanında donanım desteği verilmiştir. Proje kapsamında 80 bilgisayar, 10 profesyonel iş istasyonu bilgisayar, 5 fotokopi cihazı, 20 siyah/beyaz yazıcı, 10'ar renkli yazıcı ve tarayıcı ile 100 güç kaynağı temin edilmiştir. "Arnavutluk Emniyet Teşkilatına Malzeme Alımı" projesi kapsamında Arnavutluk Polis üniformaları (31 kalemden oluşan malzeme) temin edilmiştir (TİKA,2016: 33-53). 2017 yılında yerel mirasımız olan, Arnavutluk'un Gjirokastra kentindeki Osmanlı Saat Kulesi restorasyonu gerçekleştirilmiştir (TİKA,2017:91).

2018'de Vlora Belediyesi'ne bağlı 6 bin nüfuslu Orikum şehrinde bulunan ve tek kreş olma özelliğine sahip Mustafa Kemal Atatürk Kreşinin tadilatı gerçekleştirilmiştir. 1984 yılında inşa edilen kreş, 150 öğrenci kapasitelidir. Nem ve rutubet problemleri nedeniyle öğrenci sayısı son yıllarda düşmüştür. Yapılan tadilat sonucunda, Mustafa Kemal Atatürk Kreşinin 5 sınıfta 150 öğrenciye sağlıklı ve kaliteli eğitim verebilecek bir yapıya kavuşması sağlanmıştır. Arnavutluk'un başkenti Tiran'da 18. yüzyılın sonunda yapımına başlanan ve Osmanlı döneminden günümüze kalan tek cami olan Ethem Bey Camisi'nin restorasyonu gerçekleştirilmekte olup caminin 2019 yılı içinde açılması planlanmaktadır. Berat Hünkar Camii, restorasyonu gerçekleştirilmektedir. Arnavutluk İşkodra'da aşırı yağışlar nedeniyle selden etkilenen bölgede, büyükbaş ve küçükbaş hayvan sahiplerine dağıtılmak üzere konsantre yem ve selden zarar gören 500 aileye dağıtılmak üzere kuru gıda paketi temin edilmiştir (TİKA, 2018: 62-94-114).

2019 yılında, Skrapar [Çorovoda] Belediyesi Öğrenci Yurdu Modernizasyonu ve Donatımı Öğrenci Yurdu Modernizasyonu; Arnavutluk'un güneyinde yer alan Skrapar'a bağlı Çorovoda Belediyesi'ndeki bölgede bulunan ve lise öğrencilerine barınma imkânı sağlayan ve inşa edildiği komünizm rejimi döneminden bu yana herhangi bir onarım görmeyen 200 öğrenci kapasiteli 3 katlı öğrenci yurdunun modernizasyonunu gerçekleştirmiştir. Arnavutluk, Sağlık Hizmetleri Kapasitesinin Artırılması - 5 Adet Ambulans Desteği Ambulans Desteği; Başkanlığımız tarafından Arnavutluk'taki sağlık hizmetleri kapasitesinin artırılması amacıyla ambulans hibe edilmiştir Arnavutluk, Arıcılığa Destek; Arnavutluk Diber şehrinde 14 ayrı kırsal bölgede yaşayan ve bal / arı ürünleri üretimi ile geçimlerini sağlayan Diber Arıcılar Birliği üyesi 40 küçük aile işletmesine, Başkanlığımız tarafından arıcılığı geliştirmek

üzere 400 aralıklı kovan ve arıcılık ekipmanları temin edildi. Arnavutluk'un Dıraç şehrine 15 kilometre uzaklıkta meydana gelen 6,3 büyüklüğündeki deprem 42 kişinin hayatını kaybetmesine ve çok sayıda insanın yaralanmasına neden olmuştur. Dünyadan Arnavutluk'a yardım elini uzatan ilk ülke Türkiye olmuştur. Türkiye'den yardıma giden pek çok kurum arasında bulunan TİKA, toplamda 3.900 aileye gıda kolisi ve battaniye yardımıyla bulunmuştur (TİKA, 2019: 85-87-121-132).

2020'de Arnavutluk'ta bulunan Gjirokastra Pazar Camii'nin restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 1757 yılında inşa edilen Camii, Ergiri kentinin Yeni Çarşısı'nda bulunmaktadır. Ayrıca Camii'nin yanında 1727 yılında inşa edilen bir Bektaşî Cemevi [Tekke Camisi] bulunmaktadır. Camii, Ergiri kentinde Osmanlı Dönemi'nden ayakta kalan tek camiidir (TİKA, 2020:114). 2021 yılında Arnavutluk Halveti Tekkesi Restorasyonu; Hicri 1196/Miladi 1781-1782 yıllarında Kurt Ahmed Paşa tarafından Vloralı Halveti Şeyhi Şeyh Hasan adına inşa edilmiştir. İki ülkenin ortak tarihi ve kültürü açısından önemli bir yere sahip olan her iki eser de uluslararası ilkelere uygun olarak tüm muhdes eklerinden arındırılmış olup tarihsel ve kültürel öneme sahip mimari öğeleri restore edilmiş ve iki eser arasında kalan alanın çevre düzenlemesi yapılmıştır (TİKA, 2021: 138).

Arnavutluk'ta TİKA'nın yanında Kızılay, AFAD gibi devlet kurumlarının yanında zaman zaman yardımlara aracı olan sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır. Örneğin İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı (İHH), Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı, Deniz Feneri Derneği gibi çok sayıda sivil toplum kuruluşu da özellikle afet zamanlarında ihtiyaç sahibi ülkelere yardım ulaştırmaktadır. Doğal afetler ile Ramazan ve Kurban Bayramı gibi dini günlerde faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Ramazan ayında toplu iftar yemekleri, Kurban yardımları sağlanmaktadır.

Dini Politika

21. yüzyılın başlamasıyla Türkiye'nin yeni politika paradigmaları belirlenmiş ve bu hedeflere din dahil edilerek dış politika alanında aktif kullanılmaya başlanılmıştır. Bu başlangıç ile beraber dinin uluslararası ilişkilerdeki rolü yumuşak güç sisteminde kullanılarak çıkarları hususunda etkili bir araç olarak kullanıldığı görülmüştür. Bu doğrultuda Türkiye'nin sürdürdüğü bölgesel ve uluslararası meselelere ekonomik, eğitim, kültürün yanı sıra dinin rol oynadığı ortaya konulmuştur.

Türkiye'nin dış siyasette kullandığı din politikasını günümüzde özellikle tarihi ortaklığa sahip olduğu Balkan ülkelerinde sürdürmeye çalışmaktadır. Toplumlara karşı sürdürülen din politikasına toplumların uyum sağlaması kolay değildir. Özellikle uygulamaya dönük olan din politikasının Arnavutluk gibi farklı inançları barındıran ülkelere, toplumlarda uzlaşması ve destek alması politik açıdan doğru ve yerinde kullanımı önemlidir.

Türkiye'nin Arnavutluk sahasında sürdürdüğü yumuşak güç stratejisinin sistematikleştirerek hem resmi kurumlarla hem de sivil toplum kuruluşlarının dahil olmasıyla sahada yoğun bir din politikası yürüttüğü görülmektedir. Türkiye'nin Arnavutluk'taki diasporalar üzerinde din politikasını Diyanet İşleri Başkanlığı, Büyük Büyükelçiliğe bağlı olan din hizmetleri müşavirliği, Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB), Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı ve İnsani Yardım

Vakfı (İHH) gibi resmi ve gayri resmi kanallar faaliyetleri sürdürmektedir. Bu kurum ve kuruluşların din politikası güderek yaptığı bazı proje ve yardım faaliyetlerini şöyle örneklendirilebilir; Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) katkılarıyla Türkiye'nin Tiran Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliğince Arnavutluk'un başkenti Tiran'da ihtiyaç sahiplerine ramazan yardımı yapılmıştır. Yine Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Ramazan dolayısıyla Arnavutluk'taki ihtiyaç sahibi ailelere gıda kolisi dağıtmıştır. Arnavutluk genelinde Tiran, Kavalye, Berat gibi farklı bölgelerinde yaklaşık 800 ihtiyaç sahibi aileye ramazan yardımı ulaştırılmıştır. Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı Başkanlığı tarafından Arnavutluk Başkenti Tiran'da bulunan Ethem Bey Camii restorasyonu gerçekleştirilmiştir.

Yukarıda dini politika gözetilerek yapılan sınırlı sayıda örneği verilen yardım ve faaliyetlerin daha dikkatli sürdürülmesi gerekmektedir. Aktörlerin bu faaliyetleri incelendiğinde faaliyetlerin b önemli bir kısmının Sünni kesime hitap etmesi dikkat çekicidir. Özellikle din politika faaliyeti yapan sivil toplum kuruluşlarının İslamiyet'in kutsal saydığı belli tarihlerde yardım faaliyetleri yapması ve internet sitelerine bu günlere özel başlıklar atarak haber ve makale yayınları dikkat edilmesi gerekmektedir. Fakat Arnavutluk'un Müslüman kesiminin içindeki Bektaşilere karşı bir yardım faaliyeti görülmemiştir. Fakat Arnavutluk'un yapısı göz önüne alındığında ülkenin büyük çoğunluğunun %60'nın Müslüman ve bu kesimin en az yarısının Bektaşî olduğu düşünüldüğünde uygulanan Sünni politika hem sorunun hem de eksikliğin bir göstergesidir. Sorun ve eksiklik olarak görülmesinin nedeni Arnavutluk'taki İslami algının ve Bektaşîliğinin kendine özgü yapısı nedeniyle Türkiye'nin bu şartları göz önünde bulundurarak şartlar doğrultusunda değil politik tercihler doğrultusunda politika belirlediği ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin Arnavutluk'taki din politikasındaki yaklaşım Osmanlı Devletinden ayrı düştükleri dönemin tarihsel yaşanmışlıkların etkisiyle devlet, hükümet, birey ve toplumu içerisine alarak daha sağlam bir temele dayanarak daha kollektif yönde hazırlanması gereken bir husustur. Ülke nüfusu içerisinde bulunan Katolik, Ortodoks, Sünni ve özellikle Bektaşî gruplarının azımsanmayacak derecede geleneksel hayatlarını sürdürmesi Türkiye'nin bu konuda çift yönlü din politikası belirleyerek sosyal ilişkilerde kutuplaşmayı engelleyecek yönde hareket etmesi yararlı olacaktır.

Arnavutluk'ta İslami algının Suudi Arabistan'daki Vehhabîlikten, İran'daki Şiilik ve Anadolu İslamiyet'inden belirli oranda farklı olduğu gerçeği göz önünde bulundurularak ülkenin tarihi temel gerçekleriyle ve bu coğrafyanın kendi sosyoekonomik, sosyokültürel şartları doğrultusunda politika üretmesi ülke menfaati açısından önemlidir. Dünya Bektaşîlik merkezinin Arnavutluk'ta olması ve Bektaşîlerin ülke siyaseti içinde büyük öneme sahip olduğu düşünüldüğünde daha esnek ve bütüncül, kuşatıcı bir politika belirlemesi önemlidir.

Türkiye'nin dış politikasında daha çok Sünni bir tutum sergilemesi Arnavutluk'ta Bektaşî grubun uzakta tutulduğu kendini hissettirmektedir. Kültürel etkileşimlerin ve farklı kültürlerin en iyi biçimde dikkate alınarak uygulanan din politikasının doğabilecek sorunların çözülmesinde büyük rol oynayacağı açıktır. Bu nedenlere bağlı olarak Bektaşî gruplarının da ilgili politikalara dahil edilerek gerçekleştirilmesi yararlı olacaktır.

Ülkelerinin dış politikasını belirlemedeki faktörlerini hükümet merkezli olmaktan ülke merkezli bir politikaya dönüştürmesi daha uzun süreli ve daha sağlıklı bir ilişki kurulmasına katkı sağlar. Özellikle uygulamaya dönük işlevsel politikaların Arnavutluk gibi farklı inançları barındıran toplumla uzlaşması ve katılımı destek alması politikalarının yerinde ve doğru şekilde kullanımının önünü açacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye, son yıllarda dünyada yumuşak güç çerçevesinde kültürel, ekonomik ve sosyal ilişkiler kaydederek diğer ülkelerin ve halklarının Türk halkına sempati duymasını, olumlu imaj ve algının oluşmasını hedeflemektedir. Türkiye'nin yumuşak gücünün yansıdığı dış politika çerçevesinde kısa sürede önemli gelişmelerin kaydedildiği ve büyük ilerlemelerin görüldüğü bölgelerden biri Balkanlardır.

Bölgede itibarlı devlet olmak isteyen Türkiye, diplomasi faaliyetlerine hizmet eden araçlarıyla Balkanlarda ilerleme kaydederek Arnavutluk'taki ilişkilerini geleceğe taşıma gayreti içerisinde olmuştur. Türkiye Arnavutluk'ta siyasi diplomasi faaliyetleri dışında ekonomi, eğitim, kültür, ortak kültür gibi belirli ortak alanlarda destek ve yardım sağlayarak stratejik yol izleyerek dış politika değerlerini harekete geçirmeye çalışmıştır. Türkiye bu doğrultuda tarihte ve günümüzde olumlu ilişkiler içinde olduğumuz bu ülke ile faaliyetler yürütmeye özen göstermiştir.

Türkiye'yi temsil eden aktörlerin Arnavutluk politikasında yapılan faaliyetleri sadece Arnavutluk ülkesi nezdinde düşünmeyerek Arnavutluk coğrafyası dışında özellikle Kosova ve Makedonya'da bulunan Arnavut diasporalarının Türkiye'nin Arnavutluk politikasında etkileneceği düşünülerek anavatanlarına olan bağlılıklarının sürdürülmesi ve millî değerlerini unutmamaları adına ayrı bir çaba ve faaliyet göstermesi gerekmektedir.

Tüm bu değerlendirmeler ele alındığında Arnavutluk'ta yapılan faaliyetlerin çeşitli noktalarda önemli kazanımlar sağladığını ifade etmek ancak bazı açılardan ise revize edilmesinde yarar olduğunu belirtmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Aslan, Halil Kürşad. 2016. "Dış Yardımların Türkiye'nin Yumuşak Gücüne etkisi", Türkiye'de ve Dünya'da Dış Yardımlar, (Ed. Erhan Akıllı), Ankara: Nobel Yayınları, 75-100.

Bekar, Nurgül. 2019. "Kültürel Diplomasi Açısından Batı Balkanlarda Türkiye ve Almanya (2000-2015)". Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi. 8(3): 3064-3084.

Erzen, Meltem Ünal. 2014. Kamu Diplomasisi. İstanbul: Derin Yayınevi.

Karadağ, Haluk. 2016. Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Boyut Kamu Diplomasisi. Ankara: Nobel Yayınları.

Keyman, Emin Fuat. ve Sazak, Onur. 2014. "Turkey as a Humanitarian State". Pomeas Policy Paper, 2(0): 1-15.

Koç, Engin. 2016. "Türk Siyasal Hayatında Ak Parti Dönemi", Türk Siyasal Hayatında Ak Parti Dönemi, (Ed. Seyfettin Aslan, Yıldırım Demirhan), Bursa: Ekin Yayınevi, 107-145.

Nye, Joseph Samuel. 2004. Soft power: The means to succes in world politics. New York: Public Affairs.

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı. "Türk Kültürünün Bütün Renkleri Arnavutluk'ta Tanıtılacak". <https://basin.ktb.gov.tr/TR-323802/turk-kulturunun-butun-renkleri-arnavutlukta-tanitiliyor.html> (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

TİKA. (2016). 2016 Faaliyet Raporu. Ankara: TİKA.

TİKA. (2017). 2017 Faaliyet Raporu. Ankara: TİKA.

TİKA. (2018). 2018 Faaliyet Raporu. Ankara: TİKA.

TİKA. (2019). 2019 Faaliyet Raporu. Ankara: TİKA.

TİKA. (2020). 2020 Faaliyet Raporu. Ankara: TİKA.

TİKA. (2021). 2021 Faaliyet Raporu. Ankara: TİKA.

Tosunoğlu, Şebnem. 2015. Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları Politikası: Eğilimler ve Hedefler". Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi .4 (10): 9-29.

Türkiye Maarif Vakfı. "Kuruluş Amacı". <https://turkiyemaarif.org/page/30-turkiye-maarif-vakfi-12> (Erişim Tarihi: 26.04.2022).

Uğuz, Ekşi Hülya, Rukiye Saygılı. 2018. "Turkish Public Diplomacy in The Balkans: The Power of Soft Power". Inquiry 3 (1): 143-150.

Vaxevanidou Maria. 2018. "Education as Public Diplomacy: How To Build An International Image İn Education". Journal of Media Critiques 4(14): 55-70.

YEE. 2018 Faaliyet Raporu. Ankara: YEE

YEE. 2020 Faaliyet Raporu. Ankara: YEE

Yunus Emre Enstitüsü. "Yunus Emre Enstitüsü". <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> (Erişim Tarihi: 25,04,2022).

Yurtdışı Türkler ve Akrabalar Topluluklar Başkanlığı. "YTB'nin Desteğiyle "Arnavutluk Genç Akademisi" Düzenleniyor". <https://www.ytb.gov.tr/haberler/ytbnin-destegiyle-arnavutluk-genc-akademisi-duzenleniyor> (Erişim Tarihi: 17,08,2022)

Yüksek Öğrenim Bilgi Yönetim Sistemi. "Uyruğa Göre Yabancı Öğrencilerin Sayıları". <https://istatistik.yok.gov.tr/> (Erişim Tarihi:26,04,2022).